

Personatges femenins a escena: Marta Carrasco, Sol Picó i Angélica Liddell

Mercè Ballepí i Villagrasa

Aquesta presentació se centra en els espectacles de Marta Carrasco, Sol Picó i Angélica Liddell, tres artistes escèniques dels Països Catalans que s'han encarregat de la creació dramàtica, la direcció i la interpretació dels seus propis treballs entre els anys 1992 i 2013. Si ens fixem en els particulars processos de creació de cadascuna, identifiquem similituds i contrastos en el ventall de personatges femenins produïts, des de la feminitat monstruosa fins a les representacions dels retrats maternals, sensuals o d'infantesa. Per tant, l'objectiu d'aquest article és considerar, d'una banda, els possibles punts d'identificació femenina en les produccions d'aquestes tres artistes i, de l'altra, la manera com es recreen en la posada en

escena de l'obra. Aquest fet implica comprendre com les representacions tradicionals de la feminitat es trenquen davant la nova percepció de la dona contemporània de les creadores. En aquest sentit, és important reconèixer que hi ha un conflicte constant entre els valors culturals i religiosos que totes tres han heretat en un context determinat i la realitat de la vida contemporània, la qual cosa significa que les dones necessiten reformular el rol que els ha estat atorgat. Els personatges femenins de Carrasco, Picó i Liddell ens mostren el camí cap al canvi social necessari.

Paraules clau: Teatre, dansa, estudis de gènere, personatge, identitat.

Aquesta recerca s'ha centrat en un període de temps concret, en el gènere femení i en l'empremta escènica que Marta Carrasco, Sol Picó i Angélica Liddell han deixat entre els anys 1993 i 2013. L'objecte d'estudi han estat els seixanta-quatre espectacles produïts en aquest període, com també entrevistes personals i d'altri a les creadores. Així, establim un eix diacrònic en els vint anys de producció escènica en què conviuen similituds, divergències i un imaginari comú entre totes tres. Pretenem extreure de les seves produccions artístiques un perfil representatiu dels personatges femenins que afloren a escena.

Partim del fet que les tres artistes van néixer als Països Catalans —Marta Carrasco (Barcelona, 1963), Sol Picó (Alcoi, 1967) i Angélica Liddell (Figueres, 1966)—, a les acaballes de la Dictadura, quan el franquisme començava a afeblir-se, i que van encetar la seva producció artística vinculada al teatre i la dansa just després del 1992. Es tracta d'una data extremament simptomàtica a Catalunya, ja que els jocs olímpics de Barcelona van esdevenir un aparador internacional molt destacat per als nostres artistes i la nostra cultura. En el cas de les dones, no va ser fins al postolimpisme que moltes de les artistes que anys més tard es consolidaren van emergir amb força i caràcter propi.

Un punt de connexió entre les creadores femenines és el fet d'haver engegat en solitari la producció, gestió, direcció escènica, coreografia i interpretació d'un espectacle; tot i que resulti aclaparador, esdevé una evolució artística, en un moment determinat dins el panorama cultural al nostre país, del que ja havien après en dansa: el solo. En crear la seva pròpia companyia, les intèrprets fan un pas endavant en la seva maduració artística, com un pas natural, ja que s'autoposicionen com a creadores en tota la seva globalitat a partir dels paràmetres interpretatius i creatius que el solo els aporta, el qual evoluciona de manera natural com un exemple d'autogestió d'espectacles de creació (Ballespí, 2012). Les primeres peces que Carrasco i Picó presenten són solos molt ben elaborats i amb una producció i un format d'espectacle. Ara bé, no és fins a *Miram* (2000), que Carrasco comparteix escenari amb altres intèrprets, i fins al 2002 que Picó fa el mateix amb l'espectacle *Amor Diesel*. Per la seva banda, Angélica Liddell recorre habitualment al monòleg en la seva dramaturgia. Moltes de les seves obres —i la totalitat de les seves accions— són monòlegs en format espectacle.

Segons Floeck (2004: 189-207), en la seva anàlisi sobre el teatre a Espanya s'observen dues tendències: en primer lloc, el teatre d'autor i text i, en segon lloc, el teatre d'imatge i de cos. Tots dos corrents, però, coincideixen en estètica postmoderna i en compromís social. De la mateixa manera conflueixen les tres creadores analitzades; si fem un seguiment de les coincidències diacròniques en les seves produccions, també establím que totes tres comparteixen un punt àlgid de descoberta i de reconeixement dels seus treballs per part del públic entorn dels trenta-tres anys. Així, Carrasco tenia trenta-dos anys quan es va produir *Aiguardent* (1995); Picó, trenta-tres quan es va produir *Bésame el cactus* (2000), i Liddell, trenta-quatre quan es va produir *Matrimonio Palavrakis* (2000).

Així doncs, en perfilar la trajectòria evolutiva de les tres creadores basant-nos en la seva producció espectacular, trobem fases semblants que responen a la seva maduresa personal. En aquest sentit, entenem que l'assignació de rols que es traslladen a escena en la representació dels personatges femenins, tant si són interpretats per homes com per dones, és una assignació equiparable a una construcció, talment Judith Butler ho justifica (2002 i 2006) en els seus estudis sobre gènere.

D'altra banda, considerem que l'aportació directa de les creadores en dansa i teatre, més que no pas construir quelcom nou, desconstrueix. Totes tres saben escindir i denunciar les identifications heretades en un context cultural propi del fal·locentrisme i d'un sistema social patriarcal comú. Es tracta del punt de partida per al discurs de rerefons. Els rols i personatges que Carrasco, Picó i

Liddell escenifiquen responen a la nova realitat, a la desconstrucció d'arquetips i a la transgressió que totes tres fan en escena. A més, la reconstrucció escènica afavoreix un bon ventall creatiu en què floreixen nous personatges. Sembla que la bellesa estètica és el seu leitmotiv, tal com es desenvolupa en les seves apostes escèniques. El seu objectiu és tendir a allò bell, alhora que saben traslladar allò animal, allò monstruós, allò violent de l'ànima humana, a crear una empatia amb el públic i a fer-nos, a nosaltres també, mirar i percebre el món que ens envolta des d'una altra mirada, la d'una mirada femenina.

A partir d'aquest estudi, es poden desllorigar les identitats subjectives en què cada artista representa els personatges femenins de les seves obres; personatges que no difereixen gaire del seu propi jo. La suma d'aquestes identitats particulars i subjectives al llarg de vint anys de producció escènica de les tres creadores ens permet aproximar-nos a una nova identitat femenina.

No obstant això, ara especificarem quina és aquesta dona que en resulta i intentarem donar respostes a aquestes preguntes:

Com es mostren aquests personatges? Com són les dones representades?

- Són dones monstruoses, vinculades a les deformitats físiques dels espectacles de Marta Carrasco. És el cas de l'obra *Gagà* (2005), en què una de les nombroses representacions femenines és una gran cabellera amb quatre cames, talment una medusa [Figura 1]. Carrasco també acostuma a barrejar la monstruositat amb el gènere i crea figures mixtes de molta càrrega visual en què la deformitat home-dona dóna lloc a personatges impossibles que trastocuen la percepció tradicional [Figura 2]. En la Figura 2, observem un cos vestit de núvia amb cames d'home i sabates vermelles de taló.

Figura 1. *Miram*. Marta Carrasco, 2000.
Disponible a: <http://www.martacarrasco.com>
[Consultat el 17 de novembre de 2014]

Figura 2. *Gagà*. Marta Carrasco, 2005.
Disponible a: <http://www.martacarrasco.com>
[Consultat el 17 de novembre de 2014]

Són dones masculinitzades, que donen el seu vigor i la seva autosuficiència i autonomia professional i personal; dones amb un ofici artístic i unipersonal. Rebutgen la maternitat, el rol establert per a les dones-esposades i esposades com un objecte de desig. Prefereixen tenir un rol actiu, desitjar més que ser desitjades, actuar més que ser arrossegades, prendre la iniciativa en lloc de conformar-se. Un exemple de masculinització el trobem en l'espectacle *El año de Ricardo* (2005) de Liddell [Figura 3], perquè la deformitat psicològica també s'adiu amb la deformitat física d'un rei d'espina bífida que pateix dolors horribles, i en què la caracterització del personatge protagonista és totalment masculina. Angélica Liddell ens parla amb veu d'home, fet que corrobora també el concepte de monstruositat en el sentit que la mirada fal·locèntrica ha percebut l'assumpció de rols no propis de les femines. Les dones que superen els límits establerts dins un entorn social i cultural determinat esdevenen dones-monstres.

Figura 3. *El año de Ricardo*. Angélica Liddell. 2005. Disponible a: <http://varsovia.cervantes.es> [Consultat el 17 de novembre de 2014]

Figura 4. *La Dona Manca o Barbie Superstar*. Sol Picó. 2003. Sol Picó (2012) [En línia] Disponible a <http://youtu.be/Yb6jl-NI3KE?t=48s> [Consultat el 17 de novembre de 2014]

- Trenquen amb l'estereotip heretat per mitjà de la representació caricaturesca i la paròdia. En l'espectacle de *La Dona Manca o Barbie Superstar* (2003), Picó crea uns personatges femenins tipus, encotillats en diversos rols que les converteixen en una paròdia de la dona model o dona gallina, entre d'altres [Figura 4].
- Són fortes, amb ràbia, amb energia sobrehumana i s'enfronten al món i als reptes que elles mateixes es proposen. A tall d'exemple, recordem l'escena de *Bésame el cactus* (2000) en què Sol Picó balla sobre puntes enmig de cactus amb els ulls embenats [Figura 5] o l'obra *La casa de la fuerza* (2009) d'An-

gélica Liddell, en què les actrius arrossegueu ingents quantitats d'objectes i de càrrega, com ara palades de carbó i vint sofàs enormes, d'una banda a l'altra de l'escena.

Figura 5. *Bésame el cactus*. Sol Picó. 2000. Sol Picó (2012) [En línia] Disponible a http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=7g9DhIfYjDc [Consultat el 17 de novembre de 2014]

- Tot i que es defineixen com a no feministes, treballen en paral·lel amb certs preceptes del moviment que els permet la transformació social en la percepció de la dona en termes genèrics. Arran d'aquesta identificació no feminista que les tres creadores han expressat directament o indirecta, i que es recull explícitament en el capítol 8 de la tesi doctoral (Ballespí, 2014: 301-326), creiem convenient puntualitzar que tot intent d'identificar-les sota paràmetres tancats d'un corrent determinat trunca la realitat identificativa i plural de les creadores.
- Són eclèctiques, ja que combinen diverses tècniques artístiques per poder representar la complexitat identitària del seu jo plural. Així, creen una xarxa de complicitats multidisciplinars amb l'ús del teatre, la dansa, la pintura, la música en directe, les noves tecnologies, els espais escènics i els espais sonors no convencionals; tot plegat per mostrar la seva pluralitat i la multiplicitat de disciplines que les arts escèniques inclouen. També resulta simptomàtic que Carrasco i Picó assessorin i facin coreografies o direccions escèniques fora de la seva companyia. En el cas de Liddell, la seva passió per l'escriptura la porta també a escriure poesia.
- Mostren els seus cossos, ja no tan joves, i la seva sexualitat sense rancúnia, que experimenten amb el seu cos com una font de descoberta i d'alliberament. Els mitjans que empren són dispars i, fins i tot, experimenten amb el dolor físic a escena, però des d'un apropament particular. Les aproximacions de totes tres al dolor físic ens condueixen a un *zapateado* amb puntes de Picó a *Paella mixta* (2003), a fatigues i suors exhausts de Carrasco a *No sé si...*

- (2011) i a autolesions reals i directes molt més colpidores i revulsives en el cas de Liddell, quan es talla la pell a *Anfaegtelse* (2008) i a *Te haré invencible con mi derrota* (2009), entre d'altres.
- Són dones amb poder, que han assolit un apoderament i una maduresa personal i professional d'experiències plurals, tant personals com professionals.

En conclusió, acabem de presentar els vuit trets definitoris de les representacions dels personatges femenins que s'han extret de les tres creadores. Al llarg de les produccions artístiques d'aquests darrers vint anys, Picó, Carrasco i Liddell han sabut representar i desconstruir personatges propis d'un context i una cultura determinada a favor d'una nova representació a escena; dones amb una nova feminitat que supera els cànons i els rols heretats i que obren la porta a una nova representació genèrica de la dona actual. Al cap i a la fi, els espectacles de les tres artistes condueixen a una sempre constant i contínua transformació social de la representació femenina que es desprèn per mitjà de les arts escèniques.

Bibliografia citada

- BALLESPÍ, M., (2012) «Creadores femenines. La necessitat de crear, ballar, interpretar i dirigir: Sol Picó i Marta Carrasco», comunicació aportada al *III Simposi Internacional de les Arts Escèniques* (SIAE), Universitat d'Alacant, 22 i 23 de novembre de 2012.
- (2014) *De la bellesa a la convulsió escènica: Marta Carrasco, Sol Picó i Angélica Liddell. Vint anys creant*. Tesi doctoral. Barcelona, Departament de Filologia Catalana, Universitat Autònoma de Barcelona. Inèdita.
- BUTLER, J., (2002) *Cuerpos que importan: sobre los límites materiales y discursivos del «sexo»*. Buenos Aires, Paidós.
- (2006) *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. Nova York i Londres, Roudledge.
- FLOECK, W. i M. F. VILCHES DE FRUTOS, (2004) *Teatro y sociedad en la España actual*. Madrid-Frankfurt am Main, Iberoamericana-Vervuert Verlag.

